

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ ДЛЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

ГРЕЧАНЮК Р. В. - д.ю.н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0009-0001-5102-3718>

УДК 35.076

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.3.35

Наукову статтю присвячено дослідженню особливостей правового регулювання державної реєстрації актів цивільного стану за кордоном. У роботі проаналізовано нормативно-правові акти, які врегульовують дану проблематику, а також праці науковців, що займалися проблематикою в цій сфері.

Автором з'ясовано, що на сьогодні органами, які уповноважені здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану для громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, є дипломатичні представництва і консульські установи України.

Обґрунтовано той факт, що компетенція закордонних дипломатичних установ під час воєнного стану стала ширшою, оскільки вони отримали доступ до Державного Реєстру актів цивільного стану громадян, що покращує та оптимізує можливості громадян на отримання якісних адміністративних послуг в сфері ДРАЦС. Водночас такі повноваження отримали лише деякі дипломатичні установи, визначені МЗС, тому залишається гострою проблема розширення системи цих органів та врегулювання процедури реєстрації актів цивільного стану консульськими установами.

Ключові слова: державна реєстрація актів цивільного стану, реєстрація шлюбу, реєстрація народження, адміністративні послуги, консульська установа, закордонні дипломатичні установи.

Постановка проблеми

В зв'язку з воєнним станом та тимчасовою окупацією частини території України значна кількість громадян змушена була виїхати закордон в пошуках захисту та притулку. За кордоном громадяни України одружувались, в них народжувалися діти, хтось помирав. Відтак, завжди актуальним є питання правового регулювання реєстрації всіх юридичних фактів, які пов'язані з цивільним станом особи, тобто актів цивільного стану, оскільки вони безпосередньо започатковують або припиняють, а також доповнюють чи змінюють можливість особи бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків.

Законодавством України визначено вичерпний перелік органів, які можуть здійснювати таку реєстрацію. Зокрема за кордоном її проводять дипломатичні представництва і консульські установи України.

Станом на сьогодні українцям, які перебувають за кордоном, значно спрощено порядок доступу до державної реєстрації актів цивільного стану. Однак, багато громадян, які виїхали за межі України, мають труднощі щодо державної реєстрації актів цивільного стану у консульствах та дипломатичних установах. Тому важливим є з'ясування підстав та умов такої реєстрації, а також визначення кола суб'єктів, які уповноважені провадити таку реєстрацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні та практичні аспекти державної реєстрації актів цивільного стану досліджувало багато вітчизняних науковців, серед яких можна виділити Погребняк О., Басілашвілі М., Голосніченко І., Черненко Л., Харченко А., та ряд інших.

Проте, вивченню питання правового регулювання реєстрації актів цивільного стану за кордоном надавалась менша увага. Тому враховуючи важливість та актуальність цієї теми, вважаємо, що слід більш детально зупинитися на проблематиці правового регулювання реєстраційних дій щодо актів цивільного стану дипломатичними та консульськими установами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є визначення процедурних особливостей державної реєстрації актів цивільного стану для громадян України, які тимчасово чи постійно перебувають (проживають) за кордоном.

Виклад основного матеріалу

Внаслідок різних життєвих обставин громадянам України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, необхідно звертатися до відповідних органів, аби отримати послуги щодо державної реєстрації актів цивільного стану. Метою державної реєстрації є встановлення безперечного доказу існування у них їх прав та обов'язків. Для кожного громадянина саме акт цивільного стану є первинним документом, який забезпечує реалізацію прав особи та підтверджує офіційне визнання державою фактів народження та смерті особи, укладення шлюбу чи його розірвання, зміни імені. Така реєстрація провадиться згідно з нормами національного законодавства України, незалежно від того в якій країні вони перебувають.

З початком повномасштабного вторгнення за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців з України виїхало до країн Європи майже 6 млн осіб. [2] І оскільки війна, то гостро стоїть проблема забезпечення громадян України, які

перебувають за кордоном, якісним доступом до послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану.

Державній реєстрації в обов'язковому порядку підлягають відомості про народження дитини, про усиновлення та удочеріння, про визначення походження, про реєстрацію шлюбу та його розірвання, про зміну імені, а також про смерть фізичної особи. [3]

Відповідно до частини другої статті 4 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державну реєстрацію актів цивільного стану громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за кордоном, проводять дипломатичні представництва і консульські установи України. [4]

Варто звернути увагу, що існує загальний та спеціальний порядок (на період дії воєнного стану на території України) реєстрації актів цивільного стану за кордоном.

Нормативно-правовим актом, який регламентує загальний порядок реєстрації актів цивільного стану уповноваженими органами за кордоном є Інструкція про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних та консульських установах України, яка затверджена спільним наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України № 32/5/101 від 23.05.2001. [8]

Проте на період дії воєнного стану Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову від 24.01.2023 року № 66 «Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану». [7] Згідно з цим документом передбачається, що в громадян України, які перебувають за кордоном, є можливість зареєструвати акти цивільного стану у визначених дипломатичних установах. Зокрема Міністерством закордонних справ було визначено перелік таких дипломатичних установ, щодо державної реєстрації актів цивільного стану, а саме: посольства України в Грузії, Республіці Казахстан, Республіці Польща, Турецькій Республіці, Федеративній Республіці Німеччина; генеральні консульства України в Кра-

кові, Любліні, Вроцлаві Республіки Польща, Дюссельдорфі, Гамбурзі, Франкфурті-на-Майні, Мюнхені Федеративної Республіки Німеччина, Стамбулі Турецької Республіки; консульства України в Гданську Республіки Польща, Анталії Турецької Республіки.[10]

За загальним правилом дипломатичні та консульські установи України уповноважені здійснювати реєстрацію таких актів цивільного стану як: державна реєстрація народження з одночасним визначенням походження дитини, шлюбу розірвання шлюбу смерті та зміни імені.[1]

Варто звернути увагу на те, що за умови проведення реєстрації актів цивільного стану компетентними органами держави, в якій постійно або тимчасово перебувають громадяни України, (за наявності в осіб відповідного документа), повторна реєстрація в дипломатичних представництвах або в консульських установах України не проводиться.

Підставами для державної реєстрації актів цивільного стану є конкретно визначені законодавством документи, які підтверджують ті факти, що підлягають реєстрації. Відповідно до п. 1.11 Інструкції документи, видані компетентними органами держави перебування, повинні бути засвідчені в установленому законодавством порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо вони складені іноземною мовою, то обов'язковим є їх переклад на українську мову та засвідчення в установленому законодавством України порядку.

Найчастіше заявники звертаються до консульських установ для проведення державної реєстрації народження дитини. Право на звернення мають батьки дитини або один із них. У випадку, якщо батьки не можуть особисто здійснити реєстрацію, то це можуть зробити їх родичі.

Згідно з п. 2. 2. Інструкції «заяву про реєстрацію народження дитини батьки зобов'язані подати невідкладно, але не пізніше одного місяця з дня народження дитини, а при народженні мертвої дитини - не пізніше трьох діб. Невиконання цього обов'язку є підставою для покладання на

батьків дитини відповідальності, установлені законом.» [8]

Слід відмітити, що реєстрація народження, так само, як і реєстрація смерті, а також видача первинних свідоцтв про реєстрацію цих актів цивільного стану проводиться без стягнення консульського збору.

Свідоцтва про реєстрацію, що видаються консульською установою, можуть бути визнані дійсними в Україні лише після їхньої легалізації. Якщо така легалізація не була проведена компетентними органами іноземних держав, то особам необхідно здійснити таку реєстрацію після повернення додому у будь-якому відділі ДРАЦС. Легалізація документів передбачає те, що на них має бути накладено апостиль / консульська легалізація або на підставі діючого договору про правову допомогу.

Крім того усі новонароджені діти, які народилися в ЄС у громадян України, вважаються також громадянами нашої держави. В випадку проведення реєстрації народження, в актовому записі про народження дані про громадянство та національність не заповнюються. Таким чином, місце народження дитини не впливає на можливість набуття громадянства України. А всі свідоцтва про народження, які видаються в консульських установах, мають таку ж юридичну силу, як і ті, що видані на території України.

Варто звернути увагу, що в країні, законодавством яких передбачено обов'язкову реєстрацію всіх дітей, які народилися на їхній території (незалежно від громадянства батьків). В такому випадку закордонна дипломатична установа України не здійснює реєстрацію народження дитини, якщо вона вже була проведена в місцевих органах реєстрації. [3]

Щодо процедури державної реєстрації шлюбу, то згідно із законодавством її може проводити консульська посадова особа виключно між громадянами України, які на законних підставах проживають за межами України і перебувають в країні знаходження цієї консульської установи України.

Проте можуть виникати ситуації, коли українці, що постійно або тимчасово проживають за кордоном, хочуть зареєструвати шлюб у відповідних органах цієї країни. В

такому разі консул може видати таким особам довідку про сімейний стан із зазначенням інформації про те, що вони не перебувають зареєстрованому шлюбі або ж документ, що підтверджує припинення попереднього шлюбу (свідоцтво або рішення суду про розірвання шлюбу, свідоцтво про смерть другого з подружжя чи інші документи, що підтверджують припинення попереднього шлюбу, які передбачені законодавством іноземної держави). [8]

Якщо ж громадяни України, перебуваючи за кордоном, виявили намір розлучитися, то потрібно звернути увагу на те, що консульська посадова особа може зареєструвати розірвання шлюбу між ними лише в тому разі, якщо хоча б один з них постійно проживає за межами України. Така ж вимога стосується процедури зміни імені. Постійним вважається проживання за межами України в тому разі, якщо особа отримала від компетентних українських органів рішення про задоволення її клопотання щодо оформлення документів для виїзду за кордон на постійне проживання.

Реєстрація розірвання шлюбу може бути у разі подання спільної письмової заяви подружжя, яке не має неповнолітніх дітей; або ж подання заяви одним з подружжя, якщо інший визнаний у встановленому законом порядку безвісно відсутнім, недеїздатним, чи засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менше трьох років; або ж на підставі рішення суду України про розірвання такого шлюбу.

У випадку смерті за кордоном громадянина України, реєстрацію смерті може проводити консул лише в тому випадку, якщо до консульського округу обслуговування консульської установи України за кордоном належить місце настання смерті або останнє місце проживання померлої особи, а також місце виявлення тіла померлого чи його місце поховання. Свідоцтво про смерть може бути видано близьким родичам померлого або ж може надсилатися до МЗС України разом з паспортом померлої особи, де передається його родичам.

Як вже згадувалося вище, в зв'язку з введенням воєнного стану та тимчасовою окупацією частини території України, мав

місце безпрецедентний до цього часу потік українців за межі нашої держави. Відтак виникла необхідність в спрощенні доступу наших громадян до послуг у сфері державної реєстрації. Ці питання на сьогодні врегульовує Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2023 року № 66 «Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану».[7]

Отже, закордонні дипломатичні установи, які ми називали вище, крім тих реєстраційних дій, які вчинялися ними в загальному порядку, отримали додаткові повноваження. Зокрема відповідно до п.1 Постанови вони можуть:

1) проводити державну реєстрацію актів цивільного стану, вносити зміни до актових записів цивільного стану, поновлювати та анулювати їх, повторно видають свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану та видають витяги з Державного реєстру актів цивільного стану громадян з використанням зазначеного Реєстру як органи державної реєстрації актів цивільного стану, що здійснюють його ведення;

2) здійснюють надання послуг у сфері державної реєстрації актів цивільного стану громадянам України незалежно від місця їх проживання (перебування);

3) застосовують законодавство, яким у своїй діяльності керуються органи державної реєстрації актів цивільного стану, що здійснюють ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян;

4) передають на зберігання актові записи цивільного стану на паперових носіях до Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) у порядку, визначеному законодавством. [7]

Громадяни України, які перебувають за кордоном, мають сплатити консульський збір, за державну реєстрацію актів цивільного стану у сумі 100 доларів США . [9]

Таким чином, Постанова закріплює принцип екстериторіальності, згідно з яким здійснення послуг в сфері державної реєстрації не прив'язується до місця проживання чи перебування осіб у конкретному консульському окрузі.

Крім того державна реєстрація зміни імені та розірвання шлюбу може проводитися щодо всіх громадян, а не лише щодо тих, які постійно проживають за кордоном або ж виключно між тими громадянами України, що проживають за межами України на законних підставах.

Важливе практичне значення мають положення, згідно з якими закордонні дипломатичні установи отримують доступ до Держаного реєстру актів цивільного стану громадян, що дозволяє їм видавати повторно свідоцтва про державну реєстрацію актів цивільного стану, а також витяги з Реєстру.

До прийняття вищезгаданих змін процедура внесення відомостей, складених дипломатичними представництвами і консульськими установами України була довгою в часі і складала значні труднощі в отриманні відповідних документів, оскільки всі відомості, зазначені в актових записах, на паперових носіях та в електронному вигляді, вносились до Державного реєстру актів цивільного стану громадян Центральним відділом державної реєстрації актів цивільного стану Управління державної реєстрації Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) протягом семи робочих днів з дня надходження першого примірника актового запису згідно із Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Один примірник документа про державну реєстрацію акту цивільного стану, складений у дипломатичних представництвах і консульських установах України, включається до книги державної реєстрації актів цивільного стану і зберігається в архіві Центрального відділу державної реєстрації актів цивільного стану Управління державної реєстрації Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), а другий примірник – в архіві відділу державної реєстрації актів цивільного стану у Київській області Управління державної реєстрації Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ)

Сподіваємося, що перелік дипломатичних установ, які мають такий спрощений порядок щодо реєстрації актів цивільного

стану, буде розширюватися, що дасть можливість громадянам України, які перебувають за кордоном, отримувати якісні реєстраційні послуги,

Вважаємо такі зміни позитивними та важливими в період воєнного стану, оскільки це значно спрощує доступ до реєстраційних послуг тих громадян, які змушені були виїхати за кордон, при цьому багато хто з них втратив свої документи.

Висновки

Державна реєстрація актів цивільного стану є важливим процесом, який забезпечує офіційне визнання державою особистих подій та дій, що відбуваються в житті громадян, в тому числі й тих, які в зв'язку з певними життєвими обставинами перебувають або проживають за кордоном.

Спрощення процедури державної реєстрації актів цивільного стану в визначених закордонних дипломатичних установах є позитивним кроком щодо вдосконалення і покращення якості надання адміністративних послуг громадянам України, які перебувають за кордоном. Проте невирішеними залишаються питання реєстрації деяких актів цивільного стану, як приклад, реєстрації шлюбу, якщо наречена перебуває за кордоном, а наречений в Україні, оскільки така реєстрація згідно із законодавством України є можливою лише за особистої участі наречених.

Також гостро стоїть проблема визнання/невизнання документів, які видані окупаційною владою, уповноваженими органами ДРАЦС, зокрема і консульськими та дипломатичними установами.

Тому наступним кроком законодавчої та виконавчої влади має бути внесення відповідних змін в законодавство з метою вирішення вищезгаданих проблем.

Література

1. Голосніченко І. П., Черненко Л. М. Органи виконавчої влади, як суб'єкти надання послуг державної реєстрації актів цивільного стану. URL: <http://ela.kpi.ua/jspui/handle/123456789/5253>

2. Дані Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)

. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

3. Єгоров В.О., Проблематика реєстрації актів цивільного стану українців за кордоном, які виїхали на час дії воєнного стану в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. с. 181-184

4. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>

5. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.

6. Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>

7. Про забезпечення здійснення закордонними дипломатичними установами України повноважень у сфері державної реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2023 року № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2023-%D0%BF#Text>.

8. Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації актів громадянського стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України : Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 23 травня 2001 року N 32/5/101 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG5664>

9. Про затвердження Положення про консульський збір України та Інструкції про порядок справляння сум консульського збору за вчинення консульських дій, обліку сум консульських надходжень та проведення

звірок фактичних консульських надходжень в закордонних дипломатичних установах України: Наказ Міністерство закордонних справ України від 23.04.2018 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-18#Text>.

10. Щодо надання переліку закордонних дипломатичних представництв. URL: <https://minjust.gov.ua/m/schodo-nadannya-pereliku-zakordonnih-diplomatichnih-predstavnitstv-upovnovajenih-na-provedennya-derjavnoi-reestratsii-aktiv-tsilnogo-stanu>

LEGAL REGULATION OF STATE REGISTRATION OF CIVIL STATUS ACTS FOR CITIZENS OF UKRAINE ABROAD

The scientific article is devoted to the study of the peculiarities of the legal regulation of state registration of acts of civil status abroad. The work analyzes normative legal acts that regulate this issue, as well as the works of scientists who dealt with issues in this area.

The author found out that today the bodies authorized to carry out state registration of acts of civil status for citizens of Ukraine who live or are temporarily staying abroad are diplomatic missions and consular institutions of Ukraine.

The fact that the competence of foreign diplomatic institutions during the martial law has become wider is substantiated, as they have gained access to the State Register of acts of civil status of citizens, which improves and optimizes the opportunities of citizens to receive high-quality administrative services in the field of DRATS. At the same time, only some diplomatic institutions designated by the Ministry of Foreign Affairs received such powers, so the problem of expanding the system of these bodies and regulating the procedure for registering civil status acts by consular institutions remains acute.

Keywords: *state registration of civil status acts, marriage registration, birth registration, administrative services, consular institution, foreign diplomatic institutions.*